

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Rahvusliku käsitöö kateeder
Rahvusliku tekstiili eriala

Age Raudsepp

ÜLEVAADE EESTI ETNOGRAAFILISTEST RANDMEKATETEST

Seminaritöö

Juhendaja: MA Ave Matsin

Viljandi 2007

Sisukord

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. RANDMEKATTED	5
1.1 RANDMEKATETE MÕISTE JA FUNKTSIOON.....	5
1.2 RANDMEKATETEST EUROOPAS	6
2. ETNOGRAAFILISED RANDMEKATTED EESTI RAHVAKUNSTIS.....	10
2.1 LEVIALA	11
2.2 KASUTUS	11
2.3 TEHNIKAD	14
2.4 Kootud randmekatted.....	15
2.5 Heegeldatud randmekatted	21
2.6 Kahe tehnikas tehtud randmekatted	22
2.7 KAUNISTUSVIISID	23
2.8 MATERJALID.....	23
KOKKUVÕTE	24
KASUTATUD MATERJALID	25
Lisa 1 Korrespondentide vastused randmekatete tundmise kohta	28
Lisa 2 Randmekatete leidumised tehnikate järgi	29
Summary	30

Sissejuhatus

Paljude noorte, niisamuti vanemate inimeste jaoks on käsitöö meeldiv ajaviide, mis pakub mitmel viisil vaheldust, väljakutset ja võimalust massikultuurist eristumiseks. Otsitakse uusi huvitavaid lahendusi, mis aga tihtipeale osutuvad hästi äraunustatud vanaks. Laatadel müüdavad pärlmustrites kootud randmesoojendajad (enamasti silmkoetehnikas valmistatud) kuuluvad ühena sellelaadsete esemete hulka – nad on külma eest kaitsmiseks ja on samal ajal ka dekoratiivsed. Noorte seas aina enam populaarsust koguvana pakutakse välja ka üha uusi lahendusi loovusele voli andes: suurusega mängimine, tehnikate varieerimine, kaunistusviiside kombineerimine.

Töös edaspidi kasutan nimetusi randmekatted (vt joon 1, lk 5) – üldiselt kõneldes, kätised – ainult rannet katvate esemete, randmekindad – käeselga ja rannet katvate esemete ja poolkindad – osaliselt välja kootud põidlaga randmekatete kohta.

Pakkumine randmekatteid uurida, tuli Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) poolt. Kirjalikes allikates pole randmekatteid varem kajastatud rohkem, kui I. Mannineni raamatus „Eesti rahvariiete ajalugu” ja K. Konsini raamatus „Silmkoeesemed” paarilausealise lõiguna. Seega, igati sobiv teema uurimuse kirjutamiseks.

Uurimustöö koostamisel on kirjanduslike materjalide vähesusel kasutatud eelkõige algallikaid. Läbi on vaadatud ja kirjeldatud ERM-ist 38 paari, Viljandi Muuseumist (edaspidi VM) 3 paari ja Pärnu Muuseumist (edaspidi PM) 1 paar randmekatteid. Lisaks on kasutatud ERM-i arhiivikogu korrespondentide vastuseid (edaspidi KV) ERM KV 45, ERM KV 54 ja ERM KV 72.

Käesoleva töö eesmärgiks on seatud Eestis leiduvate randmekatete kaardistamine, materjalide, tehnikate ning kaunistusviiside kirjeldamine ja piirkonnast lähtuvate iseärasuste välja toomine, samuti kindatüüpidega võrdlemine.

Töö esimene peatükk räägib randmekatete mõistest ja funktsioonist ning randmekatetest Euroopas peaaesjalikult naabermaade Soome, Norra ja Leedu näitel.

Teine peatükk keskendub etnograafilistele randmekatetele Eesti rahvakunstis. Seal saavad välja toodud erinevad nimetused randmekatete kohta Eesti eri paigus, leviala, erinevad kasutusala. Samuti on juttu randmekatete valmistamise tehnikatest ja kaunistusviisidest. Võimalusel on märgitud piirkondlikud iseärasused tehnikates ja võrdlus kindarandmetega.

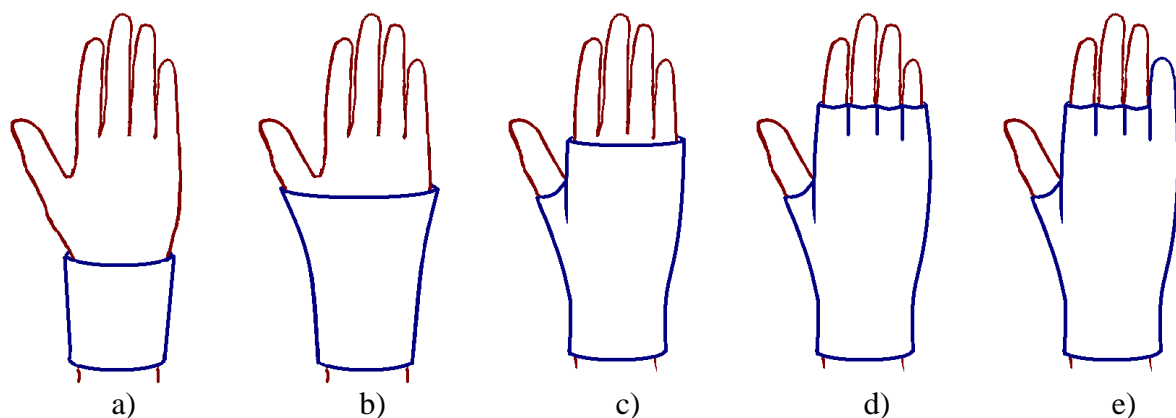
1. Randmekatted

1.1 Randmekatete mõiste ja funktsioon

Randmekatted on käekatted, mis katavad randme ja jätavad sõrmed kas osaliselt või täielikult vabaks, pakkudes nii kaitset külma vastu samal ajal, kui sõrmed jäävad liikuvaks. Kuid nende kandmisel on olnud ka muid eesmärke.

Randmekatteid kutsutakse üldises kõnepruugis kätisteks (selle all mõeldakse lühikest randmekatet) ja poolkinnasteks (pikem randmekate). Töö seisukohalt oli tarvis mõnevõrra täpsemat määratlust.

Randmekatteid võib jagada erinevateks tüüpideks kuju järgi sõltuvalt nende pikkusest, laiuse muutusest, pöidla ja sõrmede olemasolust.

Joon 1 Randmekatete tüübid kujude järgi: a) kätis – ainult rannet kattev, b) randmekinnas – rannet ja käeselga kattev, c) poolkinnas – osaliselt välja kootud pöidlaga rannet ja käeselga kattev, d) ja e) *mudikinnas* (Muhu) – osaliselt välja kootud pöidla ja sõrmedega (väike sõrm võib olla lõpuni kootud).

1.2 Randmekatetest Euroopas

Töö jaoks uurisin materjale randmekatete kohta Euroopas ja ennekõike naabermaades. Tundub, et randmekatteid on kinnaste kõrval hinnatud ebaolulisteks, sest kirjalikku materjali nende kohta on leida väga vähe.

Kätised on kuulunud ka vaimulike rõivastusse. 10. sajandi teisest poolest idakirikus olid nad vaid piiskopi rõivastusse osa. Aja jooksul võeti need preestrite ning 17. sajandil ka diakonite kasutusse. Kätiseid tõlgendatakse õigeusu kirikus kui köidikuid, millega olid seotud Lunastaja käed kui ta seisis Pilaatuse ees. Vaimulikus mõttes on kätised preestrite Jumala abi meele pidamiseks pühade salasuste¹ toimetamisel. (Kirjatud... 2006, lk 7)

Pole ka võimatu, et randmekatted vaimulikust maailmast igapäevakasutusse on tulnud.

Sõrmedeta kinnaste mood sai alguse 18. sajandil, mil daamid hakkasid kinnastel sõrmeotsi maha lõikama, et edevusest oma ilusaid käsi näidata (Vende 1968, lk 21) (joon 2). Võib arvata, et randmekatete mood jõudis lihtsa maarahvani pikkamööda just sellest tingituna.

Joon 2 Nordgren: „*Emilie Höggqvist*” 1837. Shtokholm, Nordiska Museet (muuseumi foto) (Boucher 2004, lk 357).

Leedus oli etnograafilistel randmekatetel (leedu k. riešinės) praktiline tähendus, neid kanti kaitseks külma vastu. Kätised (vt joon 1 a), lk 5) on olnud kootud sirgelõikelised ja lühikesed, vaid randme kaitsmiseks ja kaitsmiseks.

¹ *Märkus.* Salasused on ristimine, salvimine, armulaud (pühaõhtusöömaaeg), patutunnistamine (piht), vaimulikuks pühitsemine, abiellu laulatamine, haigeõlitamine (Eesti...).

Igapäevased randmekatted kooti tavaliselt soonikuna, et nad hoiaksid tihedalt randme ümber. Pühapäevased (pidulikud) olid erksavärvilised, kaunistatud sissekootud valgete või kollaste helmekirjadega (pärlimustrid), mis olid näiteks kolmnurgad ja romb. (Bernotienė 1974, lk 7, 12)

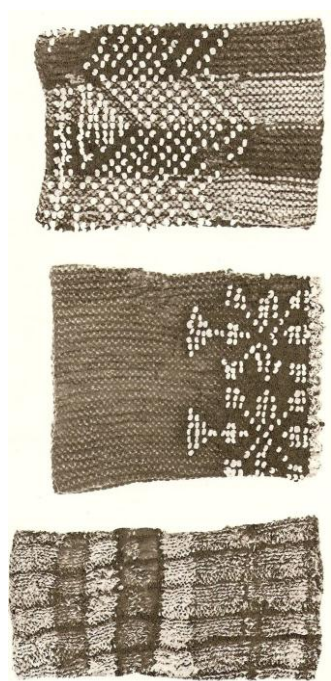
Lääne-Leedule olid iseloomulikud kahevärvilised, kas piki või põikitiipu randmekatted, peal samuti pärlikirjad (*Ibid*, lk 12).

Randmekatteid kandsid nii mehed kui naised kõikides etnograafilistespiirkondades. 20. sajandi alguses, kui kindaid hakati kuduma pikema randmega, randmekatted kadusid (*Ibid*, lk 7).

Norra rahvakunstis on etnograafilistel randmekatetel² kinnaste kõrval olnud oluline koht täita. Nad kuulusid ka pulmarõivastuse juurde.

Neid kanti särgi varrukate peal. Kantud on neid kirikus ja ka väljaspool kirikut pidulikumatel hetkedel. Samuti on nad olnud igapäevaseks kasutamiseks, nagu heinariisumine ja muud sellised tööd, kus villid on lihtsad tulema; töökindad on olnud kaunistamata. Mitmetes piirkondades on kätiste kohta mainitud, et eesmärgiks on olnud muu hulgas varjata kulunud särgikätist, liiga lühikeseks jäänud varrukat, samuti määrdunud käiseotsa. Muidugi ei saa unustada ka dekoratiivset rolli – muuseumide arhiivikaartidel on sageli ära märgitud, et kätise serv pidi jaki või kampsuni alt välja paistma. (Fossnes 2006, lk 58, 158)

Tegemist on võinud olla moerõivaga, mis võeti Norras omaks 19. sajandi viimasel veerandil ja kasutati kuni 1920-30-ndate aastateni (*Ibid*, lk 204)

Joon 3 Leedu randmekatted EMO 4251, EMO 1883, EMO 3024 (Bernotienė 1974)

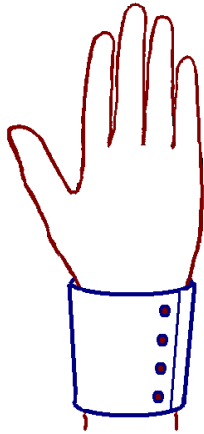

Joon 4 Rikkaliku lilltikandiga randmekate (*Ibid*, lk 158).

Joon 5 Koekirjaline puuvillane randmekate (*Ibid*, lk 76).

² Märkus. Kätis norra k. – pulsvante.

Joon 4 Lahtine kätis

Suuruselt on randmekatted Norras olnud kahesugused: lühikesed (kätised, vt joon 1 a), lk 5) ja pikad (poolkindad, vt joon 1 c), lk 5). Kätised on olnud omakorda kas kinnised (üle käe tõmmatavad) või lahtised³ (kinnisega randme ümber pandavad).

Randmekatteid on Norras kootud või heegeldatud⁴ villasest, harvem puuvillasest materjalist.

Lahtiste kätiste puhul on sageli olnud tegemist hoopis kangast valmistatud ja tikandiga või pärlitega kaunistatud esemetega, kuid on ka koekirjalisi (joon 6). Lahtistele kätistele on alla ömmeldud puuvillane vooder. Kinniseks on kõige sagedamini nõõbid ja nõõpaugud või aasad. Hilisemal ajal on kasutatud kohati ka mansette. (Fossnes 2006)

Kaunistamisviisideks on villastel randmekatetel olnud villase lõngaga lilltikand (vt joon 4, lk 7), harvemini on neid värviliselt kirjatud (joon 8). Osa Norra kätiseid on tehtud ka on ka pärl-kudet⁵ kasutades (joon 7), kus enamasti on lihtsad geomeetrilised mustrid, nagu tähed (sh kaheksakannad) ja sik-sakilised servamustrid. Lisaks mustrile tikiti randmekatetele sageli omaniku initialsiaalid ja aastaarvud. Samuti on kasutatud tikandi juures pärleid. Tihti esines ka narmaid. Puuvillased käekatted on koekirjalised (joon 5). (*Ibid*)

Soomes olid üldlevinud valged nn. poolsõrmikud⁶ (poolkindad), millel vähemasti pöidla ja nimetissõrme otsad olid kudumata jäetud, et oleks lihtsam lauluraamatu lehti keerata (joon 9). Igapäevasteks

Joon 6 Villase lõnga ja pärlitega tikitud lahtine mansett.

Joon 7 Pärlkoos kätis.

Joon 8 Kirjatud, narmastega randmekate

Joon 9 Soome pitsilised poolsõrmikud KM A 1057 (Kaukonen 1985, lk 103)

³ Märkus. Lahtine kätis(mansett) norra k. – løsmansjett.

⁴ Märkus. Norras tehti heegeldatud randmekatteid vaid vähesel määral (Fossnes 2006, lk 74).

⁵ Märkus. Pärlkoe puhul aetakse pärlid vastavalt mustrile lõnga peale ja kootakse parempidises koes edasi-tagasiridadena. Pärlid jäetakse vastavalt mustrile maha töö tagumisele poolele.

⁶ Märkus. Poolsõrmikud soome k. – puolisorimikkaat.

külma aja välitöödeks tehti samuti villased poolkindad, näiteks kartulikorjamiseks või sügiskalapüügiks. (Kaukonen 1985, lk 103)

Samuti olid kasutuses mustrikselt kootud kätised (vt joon 1, lk 5) kaitseks külma vastu (joon 10). Pika randmega valged pidulikud kätised kuulusid paiguti ka mõrsjarõivastuse juurde. (*Ibid*, lk 104)

Joon 10 Puna-valgekirjud villased randmekatted Kesk-Soomest. KM A 1927 (Kaukonen 1985, lk 104)

2. Etnograafilised randmekatted Eesti rahvakunstis

Eesti muuseumites on mulle teadaolevalt randmekatteid kokku 42 paari (ERM-is 38, VM-is 3 ja PM-is 1 paar). Võrreldes kinnastega, on randmekatteid muuseumikogudes vähe. Selleks on arvatavasti mitu põhjust:

- Neid on kasutatud vähem, kui kindaid;
- Nad pole kaugeleulatuvate traditsioonilidega;
- Kuna nad olid pigem töö tegemiseks, siis nad kulusid kasutamise käigus ära;
- ERM-i kogude täiendamisel ei pööratud tööriistadele ja –vahenditele ning nende kogumisele kuigi suurt tähelepanu ja kuna nad olid vähe kaunistatud jäid randmekatted pidulike rõivaesemete varju.

Randmekatete kohta on Eestis kasutusel olnud palju erinevaid nimetusi: *kätised* (ka *kättised*; nimetus kasutusel peamiselt saartel), *käetulbid* (ainult Lõuna- ja Kagu-Eestis), *alus käiksed*, *varrukad*, *käevarukad* (Vastseliina, Lasva) *ramme kindad*, *randmekindad* (ka *rammekindad*; nimetus kasutusel saartel ja Kirde-Eestis), *randmesoojendajad*, *käesoojendjad*, *käerandmesoojendajad*, *poolkindad*, *muttkindad* (ka *mudikindad*; Muhus). Nimetused on kirjutatud välja muuseumi arhiivikaartidelt.

Nimetusi kõrvutasin ka korrespondentide vastustega kinnaste, poolkinnaste ja randmesoojendajate kohta, mis pärinevad valdavalt 1940-ndate aastate esimesest poolest (ERM KK I, ERM KK XII). Korrespondentidel oli palutud ära märkida ka piirkonnas kasutuses olnud nimetus randmekatetele. Vastustes toodi vaid üksikutel juhtudel Lõuna-Eestis välja eseme erinimetus selles piirkonnas, samas kui mujal tarvitati vaid üldiseks saanud nimetusi, nagu *kätised* ja *poolkindad*. Võib arvata, et peale randmekatete üldiselt kasutuselt kaduma hakkamist 20. sajandi alguses, on sama teed läinud ka nimetus.

Muuseumites olevad randmekatted on pärit alates 19. sajandi keskpaigast. Paiguti kasutati neid veel 1950-ndatel, kuid selleks ajaks olid randmekatted üldisest kasutusest juba taandunud, paljudes piirkondades neid siis enam ei tuntudki. Randmekatete kadumist võib seletada ilmselt meilgi pikenenud kitsa kindapära rohkema rakendamise tõttu 19. sajandi lõpupoole, mistõttu ei vajatud neid enam kinnaste all külma ilmaga kandmiseks.

2.1 Leviala

Ilmselt on randmekatted varasemal ajal üle Eesti kasutusel olnud. Esemekogu⁷ vaadates ja korrespondentide vastuseid uurides on näha, et Lõuna-Eestis on randmekatted märksa hilisema ajani erinevateks töödeks ja toimetamisteks tarvitusel olnud (vt lisa 1 kaarti 2).

Kaardil on näha suhteliselt tühi ala Läänepoolses-Eestis randmekatete leidumise poolest. See võib tingitud olla asjaolust, et esemete kogumise ajaks olid randmekatted neis piirkondades juba kasutusest kadunud.

Võib arvata, et randmekatteid hakati Lõuna-Eestis sealsete inimeste alalhoidlikkuse tõttu mõnevõrra hiljem kasutama ja samal põhjusel säilis randmekatete traditsioon selle võrra kauem. Pikemaks ajaks on randmekatted oma praktilisuse tõttu kasutusse jäänud veel saartel ja mõnedel rannikualadel.

2.2 Kasutus

ERMi arhiivikogu korrespondentide vastustest käekatete kohta ERM KV 45 aastatest 1938-1949, ERM KV 54 aastatest 1949-1943 ja ERM KV 72 aastatest 1945-1949 põhjal Eesti erinevates kihelkondades selgus, et randmekatteid väga tihti enam ei kasutatud või olid juba hoopis tundmata (vt lisa1 kaarti 1).

Randmekatteid kasutati peamiselt kevadel ja sügisel külmema ilmaga väljas töötamiseks ning talvel suurte külmadega koos kinnastega, et rannet külma eest kaitsta.

⁷ Märkus. Süstemaatilist kogumistööd alustati ERM-is 1909. aastal pärast muuseumi rajamist.

Vanemad kindad olid sageli praktiliselt ilma pärata või väga lühikese päraga, kusjuures pära oli kinda labaga ühelaiune. Sellest tulenevalt võidi vajada väga külmade ilmadega randmete kaitseks veel midagi kindale lisaks.

Vihvelin Elisabeth mäletab:

Villaseid labakindaid ja kätiseid (aluskäisleid) kanti külmal ajal kaugel sõitudel isegi 2 paari kindaid tõmmati kätte. Poolkindaid vastava töö juures, kus sõrmed peavad olema vabad. (KV 72:161, Laiuse)

Kõige enam toodi korrespondentide poolt välja randmekatete kasutamist kartulivõtmise juures kaitseks külma ilma vastu. Ilmselt tarvitati neid sama hästi muude sellelaadsete väliste tööde puhul, mida tuli külmema ilmaga teha ja millede juures oli oluline sõrmede vabalt liikuvus.

Poolkindaid (ilma sõrmeotsteta) külmal ajal kartuli kaevamise juures, karjas suka kudumisel külma ilmaga. (ERM KV 72:110 Petserimaa)

Ilmo sõrmeteto kindaid tarvitati kartulivõtmisel. (ERM KV 54:591 Põide)

Ilma sõrmedeta kindad olid kartulivõtmise aeg või mõne teise siukse välise tüü juures käes. Nimi: sõrmita. (ERM KV 54:420 Kolga-Jaani)

Sagedamini nimetati veel randmekatete kasutamisvaldkondadena kalastusega seotud tegevusi, nagu võrkude merre laskmine, kala võrkudest välja võtmine ning müümisega seotud tegevusi, nagu turul kalade lugemine, kaalumine, raha lugemine või vastuvõtt jms.

Ilma sõrmedeta ja poolsõrmedega kindaid kandsid laada kaupmehed. (ERM KV 54:85 Pilistvere)

Kätiseid enam ei kanta enne kanti merel käies. Poolkindaid tarvitavad kaupmehed – kaalumisel. (ERM KV 54:1243 Kuusalu)

Mälestused Muhust:

Poolkindaid, ilma sõrmeotsteta ja ilma sõrmedeta, ainult poole pöidlaga kutsutakse Muhus „muttkinnasteks”. Muttkindaid tarvitati töö juures, nagu külmal aastaajal võrgust kala päästes, vardaid kududes.

Muttkindad on:

1. terve väikese sõrme ja poolte teiste sõrmedega ning pöidlaga

2. terve väikese sõrmega ilma teiste sõrmede otsadega
3. ilma sõrmedeta, poole pöidlaga. (ERM KV 54:1051 Muhu)

Harvemini väljad toodud või muu hulgas mainitud tegevused randmekatete kasutamisega olid jahilkäimine, väljas kirjutamine, näputööde tegemine külmema ilmaga jms. Nende tegevuste puhul on selgelt tegemist käte kaitsmisega külma ilma eest. Üheks nimetatud tegevuseks oli samuti linarabamine, mille puhul võib eeldada, et randmekatte peamine funktsioon polnud mitte niivõrd külma eest kaitsta, kui kaitsta kätt võimalike vigastuste eest.

Poolkindaid tarvitati kartulivõtmise juures ja linarabamisel. (ERM KV 54:485 Vastseliina)

Ilma sõrmeteta ainult poole pöidlaga kanti püssilaskmise ajal. Ilma sõrmeotsteta kartulivõtmise ajal. (ERM KV 54:581 Hargla)

Randmekatteid ei tunta. Ilma sõrmeotsteta kindaid tarvitavad metsapraaklid. Ilma sõrmedeta kindaid tarvitatakse kartulite võtmise juures. (ERM KV 54:653 Rõuge)

Kätiseid kantakse ka külmal ajal kirikus, või külas käies koos sõrmkinnastega. Poolkinnaste tarvitamist olen näinud niisuguse töö juures, mis tehakse sõrme otsadega, näiteks kinda, või suka kudumine, kartuli noppimine, raha lugemine, või vastuvõtt (näiteks kassas) kui see sünnib külmal ajal lageda taeva all (metsas). Ilma sõrmeotsadeta kindaid tarvitatakse raha lugemisel, ilma sõrmeteta – kartuli võtmisel ja korjamisel. Sellejuurs võib ka poole pöidlaga olla. (ERM KV 54:915 Palamuse)

Kirde-Eestis teatakse möödunud sajandi esimesest poolest, et seal on kantud randmekatteid peale töötegemise ka kirikus käimisel. Kirikud olid kütteta ja randmekindad võimaldasid lauluraamatu lehitsemiseks sõrmed vabaks jätta.

Sõrmkindaid ja kätiseid kirikus käies. Ka töö juures kanti kätiseid. Ilma sõrmedeta poolkindaid kartula noppimisel. (ERM KV 54:1283 Viru-Nigula)

Käisseid kanti külmaga kirikus käijes. Sii kah kohkem uhkuse pärast. (ERM KV 54:321 Kolga-Jaani)

Samuti on üksik teade Kesk-Eestist, kus randmekatteid on kasutanud kirikuõpetaja jutluse pidamise ajal.

Randmekatteid, villaseid varukaid olen siin lapsena kord näinud nüüd on need muodist läinud. Ilma sõrmedeta kindaid olen mina näinud elus ainult üks kord kadunud Rapla pastoril C. E. Malmil oli talvel külmaga kirikus jutlustamise ajal sarnased sõrmedeta kindad käes. (ERM KV 54:669 Koeru)

Mõned korrespondendid on öelnud, et randmekatete näol on tegemist moe- või uhkuseasjaga, mitte praktilise esemega. Randmekatete kasutamist on nimetatud koguni rõiva narrimiseks. On mainitud ka randmekatete kandmist rikaste inimeste poolt.

Villased labakindad – külmakindad

Sõrmkindad – ilukindad

Muud kindad – moekindad. (ERM KV 54:157 Viru-Jaagupi)

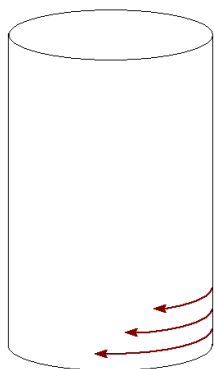
Poolkindaid ja ilma sõrmeteta kindaid Saardes ei tunta, olla mudugi üits rõõva narrimine. (ERM KV 54:791 Saarde)

Käetulpe mõni jõukamb üks kandse. Ostetvisi. (ERM KV 45:234 Räpina)

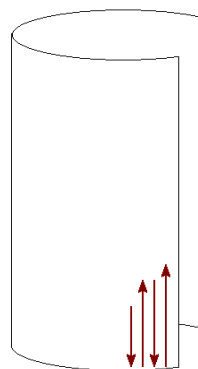
2.3 Tehnikad

Muuseumites vaadeldud 42-st randmekattepaarist 35 on valmistatud kudumistehnikas ja neid on leidunud üle kogu maa. Vaid viis paari on heegeldatud, seal hulgas üks paar tuniistehnikas valmistatud. Heegeldatud randmekatteid on leitud vaid Lõuna- ja Kirde-Eestist ning Hiiumaalt. Võib arvata, et heegeldatud randmekatteid on tehtud siiski üle Eesti, kuid tõenäoliselt pole neid enam säilinud. ERM-i kogudes leidis kaks paari selliseid randmekatteid, mille pära osa oli kootud, laba osa aga heegeldatud.

Valdav enamus randmekatteid on kootud või heegeldatud ringselt (joon 2). Üksikutel juhtudel on randmekatted valmistatud nelinurksete tükkidena edasi-tagasi-ridadena ja need hiljem kokku õmmeldud.

Joon 11 Ringselt valmistatud randmekate

Joon 12 Edasi-tagasi-ridadena valmisatav randmekate

Randmekatted erinevad üksteisest ka kuju poolest. Valdavalt on tegemist torujate (randmekatte laius jääb valmistamisel muutumatuks⁸ kogu pikkuses) esemetega. Mõnedel juhtudel on pöidla ja laba jaoks laiust kasvatatud (vt joon 1 b), lk 5), kahel juhul (ERM A 118:42 ja ERM 5220) on jäetud küljeõmblusesse pöidlaava. Saartelt on pärit aga randmekatted, mis oma kujult lähenevad rohkem kindale – sõrmed on kootud vaid esimese lülini, väike sõrm võib olla mõnel juhul lõpuni kootud.

Mälestusi Märjamaalt:

Varrukaid, randmesoojendajaid olen näind. Kooti varrastega villasest lõngast ehk heegeldati, see oli uuemal ajal kui neid nägin. Värvilisest lõngast triibuliselt kootud.
(ERM KV 45:75, Märjamaa)

2.4 Kootud randmekatted

37-st muuseumites olevast kootud randmekattest seitse on teostatud **soonikkoes** (2-2, 2-1, 1-1)⁹, mis teeb selle tehnika kõige sagedamini esinevaks meie randmekatete hulgas. Üsna loomulik tulemus, kui arvestada, et soonik on üks lihtsamaid kudumisvõtteid ja tema olulisemateks põhiomadusteks on elastsus ja võime säilitada oma esialgset kuju.

Joon 13 Soonikkoes kätis. ERM 13020, Väike-Maaria

⁸ Märkus. Suurem osa randmekatteid on tehnikast tulenevalt elastsed ja venivad käe k

⁹ Märkus. 2-2 – soonikul kootakse kaks silmust parempidi, kaks silmust pahempidi;
2-1 – soonikul kootakse kaks silmust parempidi, üks silmus pahempidi;
1-1 – soonikul kootakse üks silmus parempidi, üks silmus pahempidi.

Soonikut on kasutatud kätiste valmistamisel ka Leedus (vt lk 7)

Soonikkoes kätised (vt joonis 1 a), lk 5) on muuseumide valdustesse saadud piirkondadest, mis jäävad Kuusalu-Viljandi teljest ida poole. Võib eeldada, et tegelikult on sellised randmekatted varasemalt kasutuses olnud üle kogu Eesti.

Mälestus Jõelähtmelt:

Kätised tulid ette üksikutel kordadel ja muud ilu neile enamasti ei antud, kui seda, et üks triip tehti õigetpidi¹⁰, teine äraspidi¹¹, et nad ei kääriks ülesse. (ERM KV 45:151 Jõelähtme)

Soonikkoes kätised on kootud villasest lõngast ringselt (vt joonis 11, lk 14). Enamasti on need randmekatted kootud mitmevärviliste ristitriipudena, mis võivad paikneda sümmeetriliselt või asümmeetriliselt. Ühe kätise puhul on kasutatud triipude kudumiseks 3-5 erinevat värvi lõnga, millest sagedamini esinevad punane ja tumelilla, lisaks roheline, hall, kollane, must ja pruun.

Samuti on tavalise sooniku kõrval kasutatud kahe lõngaga sooniku kudumist, kus parempidised silmused kootakse üht värvi lõngaga, pahempidised teist värvi lõngaga. Nii saadakse ristitriipude asemele värvilised pikitriibud värve perioodiliselt vahetades on võimalik saada ka värviline ruudupind.

Samas on soonikut väga sageli kasutatud teiste kudumisevõtete juurde kas siis alustuse või lõpetusena. Seda esineb juba üle kogu Eesti.

Veel üheks sagedasemaks randmekatete kudumise võtteks on olnud **lapiline kude**¹². Piirkonna järgi teadaolevad randmekatted on kätise

Joon 14 Lapilises koes randmekate.
ERM A 273:196

Joon 15 Lapiline kude koos soonikuga.
VM 576 E305

¹⁰ Märkus. Õigetpidi – parempidi silmused (autori märkus).

¹¹ Märkus. Äraspidi – pahempidised silmused (autori märkus).

¹² Märkus. Lapilise koe pind koosneb üksikutest lappidest, mis kootakse ükshaaval üksteise külge kinni nii, et ühe lapi silmade suund jääb teisele risti. (Hallik 1957, lk 275)

mõõtu (vt joon 1 a), lk 5) ja pärit Lõuna-Eestist. ERM-is on ka kaks paari ilma piirkondliku määratluseta randmekatte paari, mis on randmekinda mõõtu (vt joon 1 b), lk 5).

Need randmekatted on samuti kootud ringselt (vt joonis 11, lk 14) ja materjaliks on olnud villane lõng.

Lapiliste randmekinnaste juures on kahel juhul kasutatud soonikut alustuseks, ühel juhul lõpetuseks (vt joon 15, lk 17).. Ühel juhul on tekitatud parem- ja pahempidiste silmustega pindadega malelaua pind, mis on omakorda värviliste ristitriipudena kootud. Ühed randmekindad on tehtud täiel määral lapilises koes (joon 14).

Kasutatud on lapiliste randmekatete kudumisel väga erksavärvilisi erinevaid lõngu, kus taas kord on punased toonid ja tumelilla kõige

sagedamini esinevad värvid. Kasutatud on veel kollast, pruuni, helesinist, rohelist jt lõngu.

Rõngust on pärit kahed randmekindad, mille kudumisel moodustuvad **ristitriibud** lisaks lõngade erinevatele värvidele ka parempidise ja pahempidise koepina vaheldumise tõttu (joon 16). Need on valmis kootud edasi-tagasi-ridadena (vt joon 12, lk 14). Mõlemal paaril on põidla juures lisaridu laiuseks juurde kootud. Samuti om mõlemal randmekinda paaril on serv ääristatud lihtsa heegelpitsiga.

Fotol oleval randmekindal (joon 16) on kasutatud kolme värvi villast lõnga (roosa, ere- ja tumepunane), mis annab esemele punase alatoon, kuid teine randmekinda paar on märksa kirjum – punane, roheline, kollane, sinine ja must.

Joon 16 Ristitriibuliselt kootud randmekindad. ERM 7637

Joon 17 Viltuse koe ja soonikuga randmekate. VM 3147 E234, Suure-Jaani

Viljandi ja Suure-Jaani kihelkonnast on pärit randmekatted, mille puhul on kasutatud **viltust**¹³ kudet koos soonikuga (joon 17). Nii viltune kude, kui sooniku osa on kootud värviliste triipudena ja ringselt. Kui fotol olev Suure-Jaani randmekinnas on suhteliselt tagasihoidlike värvidega (joon 17), siis Viljandi kätise juures on kasutatud palju erksaid värve, nagu lapiliste (vt joon 15) randmekatete puhul: tumelilla, erepunane, roheline, kollane, roosa. Pärast sooniku osas on põhi lambapruun.

Saare- ja Hiiumaalt on saadud ERM-i **ületõstmisega** kootud randmekatted. Fotol (joon 18) olev Pühalepa kätis on kootud edasi-tagasi-ridadena (vt joon 12, lk 14) kahevärviliselt, serva on heegeldatud tuniistehnikas rombiline äär. Jämaja randmekinnas on kootud aga ringselt siniste ja kollaste ruutudega punasel põhjal esimene pool ning ristitriipudena punaste lambapruuni ja helelillaga teine pool.

Joon 18 Ületõstmisega kootud randmekatted. ERM 5739, Pühalepa

Joon 19 Pitsilised poolkindad. ERM A 498:3, Vaivara

Koekirjalisi randmekatteid on ERM-i kogudes neli paari. Kolm neist on pitsilised, üks on vikkkelkoeline¹⁴. Kui Norras olid koekirjalised randmekatted puuvillasest materjalist (vt lk 8), siis meil on need villasest lõngast.

Emmastest ja Viru-Jaagupist on pärit **pitsilise koekirjaga**¹⁵ kätised. Neile on alustuseks kootud soonikut ja siis kahe või mitmevärviliselt pitskudet (serv jääb siksakiline). Emmaste kätis on kootud taust tumelilla lõngaga ja sisse kootud punasega peened triibud. Viru-Jaagupi kätise puhul on kasutatud põhjaks lambahalli, kirsipunast,

Joon 20 Koekirjaline kätis. ERM A 290:718, Karja

¹³ Märkus. Viltuse koe saamiseks kududa kaks silma parempidi, kaks silma parempidi kokku, üks silm parempidi, õhksilmus jne.

¹⁴ Märkus. Vikkkelkoe põhialuseks on diagonaalselt üle koepinna liikuv parempidine silmarida, mille abil võib kujundada väga rikkalike vormidega geomeetilisi motive (Hallik 1957, lk 142). Vikkel on varrastel vaheldumisi parem- ja pahempidisele kududes (vikeldades) saadud reljeefne või ažuurne koekiri (Troska 2000, lk 341).

¹⁵ Märkus. Pitskoe tehnika põhineb kudumisevõttel, mis moodustab augu (õhksilma) koe keskel. Nende aukude korrapärane paigutus koe pinnal kujundab pitsilise koekirja. (Hallik 1957, lk 105)

helepruuni, erepunast ja tumelillat.

Vaivarast on ühed pitsilised poolkindad (vt joon 1 c), lk 5), mis on kootud kollakast puuvillasest niidist, samuti ringselt (joon 19). Algusesse on kootud äärepits, põhjaks on lihtne sik-sakiline pitsikiri. Ülaäärde on heegeldatud heegelpits. Pöial on samuti kootud pitsiliselt.

Saaremaalt Karjast on ERM-i jõudnud **koekirjaline** kätis. Kootud on see rohelisest villasest lõngast ringselt. Mustriks parempidiste sammaste vahel pahempidisel pinnal sik-sakread (joon 20).

Kui Norras ja Leedus on **pärlkoelised** kätised ja Norras ka pärlite tikandis kasutamine väga populaarne olnud, siis Eestist on leida vaid kaks sissekootud pärlitega kätisepaari ja ühed randmekindad, millele on pärlid peale tikitud.

Joon 21 Pärlkoelised kätised.
PM 12009 106A

Pärlkoelisi kätiseid kootakse edasi-tagasi ridadena. Mustrina on sisse kootud kaheksakannad, rombid, sik-sakid. Urvastest pärit kätis (ERM 18581) on kootud musta lõnga ja valgete pärlitega. Fotol (joon 21) oleval kätisel on kasutatud kaheksat erinevat värvi pärlid.

See, mis meie pärlkoelisi kätiseid naabermaade omadest eristab, on sakiliselt kootud serv.

Pärlitega tikitud randmekinnas on pärit Märjamaalt (ERM A 589:48). See on kootud ringselt tumeda rohekaspruuni villase lõngaga umbes poole ulatuses labases koes ja pärlitega tikkimiseks teine osa parempidises koes. Kasutatud on läbipaistvaid pärleid ja mustriks on diagonaalvõrgustik, kus üla ja alaserv seelst on pärleid tihedama reana täis tikitud

Joon 22 Kirjatud kätis.
VM 617 E305,
Kolga-Jaani

Samuti on muuseumites leida **kirjatud** randmekatteid.

Kolga-Jaanist on VM-sse jõudnud kaht värvi lõngaga kirjatud kätised (joon 22). Kaks lihtsa geomeetrilise mustri rida korduvad ja moodustavad kätisel ristitriibud. Kootud on ringselt.

Kõige nooremad randmekatted ERM-is on Põidest (ERM A 961:149 ja ERM 961:150) pärit kaks paari kirjatud poolkindad. Nad on hallipõhjalised soonilise alustusega ja lihtsa geomeetrilise mustriga laba osas. Nende eripäraks on see, et sõrmi pole kuduma hakatud, kuid vahe tegemiseks on sõrmedevahede kohale heegeldatud ketid.

Joon 23 Kihnu kätised.
ERM A 446:602

Väike-Pakrilt on kogude ainukesed linasest kirjatud poolkindad (ERM A 344:10). Linane on valge ja lihtsad geomeetrilised kirjad on punase ja musta villase lõngaga sisse kootud. Alustuseks on kootud soonikut.

Muhust on pärit lihtsad *mudikindad* (vt joon 1 e), lk 14), millel sõrmed, va väike sõrm, on kootud poole pikkuseni (ERM A 681:110). Kootud on need valgest peenest villasest lõngast, vaid soonikus on kaks heleroosat triipu ja laba alguses on rida sama värvi kaldjooni.

Joon 24 Ruhnu poolkindad. ERM
A 290:726

Kihnu kätised (ERM A 446:602) on väga sarnased Kihnus tehtud kindarandmetega (joon 23). Nii nagu kinnaste pärad on Kihnus kirjatud potisinise ja madarapunasega (Konsin 1072, lk 10), on ka kätistel kasutatud samu värve. Samuti on kasutatud nõõriridade¹⁶ kudumist ja kirjade vahele on kootud lihtne värviline geomeetriline kiri.

Täiesti eripärased ja silma paistvad on ka Ruhnu poolkindad. Nende puhul on koos kasutatud mitmeid tehnikaid: pitsiline alustus, kahevärvilised nõõrid, koekiri, kiri, vikkel, tikand. Kootud on nad ringselt valge lõngaga ja kiri tumesinise või musta lõngaga. Fotol (joon 24) olevad poolkindad on vikeldatud käeseljalt, kuid teisel

Joon 25 Mustjala
poolkindad.
ERM A 290:631

paaril poolkinnastel (ERM A 509:5281) on vikkel paigutatud hoopis käe küljele mõlemalt poolt vaadatuna paistma. Neil poolkinnastel on ka põidlad vikeldatud. Kolmandal (ERM A 509:5280)

¹⁶ Märkus. Nõõrirea saamiseks tuleb keerd tõsta üle silma. (Hallik 1957, lk 160)

on vikli asemel käeseljale tikitud heleroosaga kaheksakand ja selle harude juurde mustaga rombid, millest moodustub risti kujutis. Neil poolkinnastel pole ka pöidlaid vikeldatud

Piirkondlikku omapära kannavad endas Mustjala väikse sõrme ja pooleldi kootud teiste sõrmedega poolkindad (ERM A 290:631) (joon 25). Need on samamoodi vöökirjalise mustri ja värvidega, nagu on Mustjala kindad.

2.5 Heegeldatud randmekatted

Nagu juba eelnevalt öeldud, on muuseumikogudes leida vaid viis paari heegeldatud randmekatteid (Kadrina, Emmaste, Kambja, Mustvee, Rõngu) ja kõik nad on nii kujult kui teostuselt erinevad. Materjaliks on kasutatud villast värvilist lõnga, ühel juhul on tegemist puuvillase niidiga.

Kadrinast pärit kätised (ERM 467:60) on heegeldatud kinnissilmustega ringselt ja konstantse laiusega. Kasutatud on vaid kaht värvi lõnga (tumelilla ja valge-punasega neolõng¹⁷) triipudena ja ülaserva on heegeldatud väike pits.

Emmaste randmekinnaste (ERM 5221) puhul on tegemist ühekordsete sammastega ringselt heegeldatud esemetega. Kuju poolest on need ühtlaselt laba poole kellukakujuliselt laienevad (vt joon 1 b), lk 14). Põhjaks on kasutatud kaht erinevat punast ja mustriks rohelist lõnga.

Kambja randmekindad (ERM 7457) on heegeldatud edasi-tagasi kinnissilmuste ridadena musta ja punasetriibulised. Laienev osa on eraldi peale heegeldatud ringselt punase ja sinise lõngaga, samuti kinnissilmustega.

Mustveest (ERM A 461:9) pärit poolkinnas on samuti heegeldatud edasi-tagasi-ridadena, kuid siin on seda tehtud võrgulise pinnana puuvillasest tumerohelisest niidist. Eset kokku õmmeldes on tekitatud ka pöidla-ava. Käeseljal on lilla mulineega geomeetriline tikand ja kaunistuseks kaks sama värvi nõöpi. Tegemist on kirikurõivaste juurde kuuluvate randmekatetega.

Joon 26 Tuniistehnikas randmekate. ERM 7476, Rõngu.

¹⁷ Märkus. Neolõng on kahe- või mitmevärviliselt vahelduv, tavaliselt sujuva üleminekuga lõng.

ERM-is leiduvad ka ühed kätised Rõngust (joon 26), mis on tuniistehnikas¹⁸ valmistatud, kusjuures kasutatud kaht on erinevat võtet pikitriibulise mustri tekitamiseks. Ühte serva on heegeldatud pits. Laius on läbivalt konstantne. Heegeldatud on ristitriibulisena viievärviliselt (kollane, sinine, punane, roosa ja roheline).

2.6 Kahe tehnikas tehtud randmekatted

Kahel juhul (ERM 5220 Emmaste, ERM 6909 Äksi) on eseme valmistamiseks kasutatud nii kudumist kui ka heegeldamistehnikat.

Emmastest saadud eseme puhul (ERM 5220) on randmepoolne osa poolkindast kootud ja laba osa heegeldatud punase villase lõngaga (joon 27). Mõlemad osad on valmis tehtud nelinurkse tükina ja hiljem kokku õmmeldud. Pära osa on kootud patentkoos ja enne randme juures lõpetamist, on silmuseid oluliselt kahandatud. Kaunistuseks on sisse kootud nii ülemisse kui ka alumisse serva auguread ja pahempidiste silmuste read. Laba osa on heegeldatud võrguliselt. Heegeldatud osale on peale tikitud mõned ristpisteread. Kokkuõmblemisel on jäetud heegeldatud tükile põidlaava, mis on musta lõngaga ääristatud. Poolkinnas on nii ülalt kui alt servast kaunistatud musta ja valgega heegelpitsiga.

Joon 27 Kootud pära ja heegeldatud labaga randmekinnas. ERM 5220, Emmaste

Äksi poolkindal on samuti alumine osa kootud, kuid ringselt ja lihtsas soonikkoos punase villase lõngaga. Labaosas on kinnissilmuste heegeldamisel kasutatud värvilist (tumelilla, must, punane, kollane, roosa, sinine, helelilla) rombist mustrit. Väljanägemiselt meenutab see osa lapilist kudet. Peale on heegeldatud veel lihtne pits kollasest lõngast.

¹⁸ Märkus. Tuniistehnikas heegeldamiseks vajatakse pikka, ühtlases jämeduses varrega heegelnõela. Tuniisi heegeldatakse ainult töö paremalt poolelt kahe rea kaupa, kus üks on edasi- ehk silmusrida ja teine tagasi- ehk lõpurida. (Aljasmets 1992, lk 31)

2.7 Kaunistusviisid

Kuigi Eestis on etnograafilisi randmekatteid museumites suhteliselt vähe (mulle teadaolevalt 42 paari), on nad väga erinevad nii teostuse kui kaunistusviiside poolest. Esimesena paistab silma kirgas ja rohkete värvide valik, mida kasutada ei kardeta.

Kaunistuse ja tehnikate osas on väga paljudel randmekatete valmistamisel kasutatud kindapäradega sarnaseid võtteid. Etnograafiliste kinnaste päradel kasutatud kudetest on enam levinud nn *keerukorrad* ja parempidi ning pahempidi silmade vaheldumisi kasutamise tulemusena saadud soonelised koed. Teistest pärade koekirjade kujundusvõtetest on rohkemat kasutamist leidnud sakiline¹⁹, viltune²⁰, lapiline²¹ ja palmikuline. (Konsin 1972, lk 21 ja 22)

Kõige enam randmekatete kaunistamisel levinud värviline soonik-, lapiline ja viltune kude on palju kasutatud ka kindarandmete valmistamisel. Kihnu, Ruhnu ja Saaremaa randmekatete kujunduse juures on otseselt lähtutud antud piirkonnale omastest kinnaste kaunistusvõtetest. Heegeldatud randmekatete kujunduse juures kindapärade kaunistusvõtetest lähtutud pole.

2.8 Materjalid

Kuna kätiste eesmärgiks on olnud kaitsta randme (tulenevalt eseme tegumoest ka sõrmeosade) liigeseid külma eest, siis on nad valmistatud valdavalt villasest materjalist. Tegemist on olnud korrutatud lõngaga. Lõnga jämedus vastab enamjaolt 8/2 või 6/2 lõngale, vaid mõnel üksikul juhul on tegemist olnud oluliselt jämedama lõngaga. Vaid kahel juhul on randmesoojendajatel (muuseumide esemekogudest lähtuvalt) materjalina kasutusel olnud puuvillane heegelniit ja ühel juhul linane lõng.

Värvitud on materjalid olnud aniliinvärvidega. Võib ka olla, et mõnedel juhtudel on tegemist olnud juba ostetud värvitud lõngaga. Üksikutel randmesoojendajatel on kasutatud neolõnga (kahe- või mitmevärviliselt vahelduv, tavaliselt sujuva üleminekuga lõng).

¹⁹ Märkus. Sakilise serva saamiseks tuleb kudua rida võttega kaks silma parempidi kokku, õhksilmus jne.

²⁰ Märkus. Viltuse koe saamiseks kududa kaks silma parempidi, kaks silma parempidi kokku, üks silm parempidi, õhksilmus jne.

²¹ Märkus. Lapilise koe pind koosneb üksikutest lappidest, mis kootakse ükshaaval üksteise külge kinni nii, et ühe lapi silmade suund jääb teisele risti. (Hallik 1957, lk 275)

Kokkuvõte

Kuigi randmekatted on kinnaste kõrval vähetähtsad tundunud, on nad üks siiani vähe käsitlemist leidnud osa meie etnograafilisest rahvakunstist. Lähtuvalt randmekatete kujust on käesolevas töös need jagatud 5 erinevaks tüübiks: a) kätis – ainult rannet kattev, b) randmekinnas – rannet ja käeselga kattev, c) poolkinnas – osaliselt välja kootud pöidlaga rannet ja käeselga kattev, d) ja e) *mudikinnas* (Muhu) – osaliselt välja kootud pöidla ja sõrmedega (väike sõrm võib olla lõpuni kootud).

Kuigi kätised on kuulunud juba alates 10. sajandi teisest poolest idakiriku vaimuliku rõivastusse levisid need Euroopa moes laiemalt alates 18. sajandist. Meie lähinaabritest on etnograafilisi kätiseid tuntud ja kasutanud Soomes, Norras ja Leedus. Võib arvata, et randmekatete mood jõudis maarahvani pikkamööda just linnamoe vahendusel.

Eesti muuseumites on teadaolevalt randmekatteid kokku 42 paari. Muuseumites olevad randmekatted on pärit alates 19. sajandi keskpaigast. Paiguti kasutati neid veel 1950-ndatel, kuid selleks ajaks olid randmekatted üldisest kasutusest juba taandunud. Ilmselt on randmekatted varasemal ajal üle Eesti kasutusel olnud. Esemekogu põhjal võib väita, et Lõuna-Eestis, saartel ja mõnedel rannikualadel on randmekatted oma praktilisuse tõttu pikemaks ajaks kasutusse jäänud.

Randmekatted on vajalikud olnud käte ja randmete külma eest kaitsmiseks töödel, mida kinnastatud kätega teha ei saa. Kirde-Eestis teatakse möödunud sajandi esimesest poolest, et seal on kantud randmekatteid peale töötegemise ka kirikus käimisel.

Muuseumites vaadeldud 42-st randmekattepaarist 35 on valmistatud kudumistehnikas ja neid on leidunud üle kogu maa. Viis paari on heegeldatud ja neid on leitud vaid Lõuna- ja Kirde-Eestist ning Hiiumaalt. Kaunistuse ja tehnikate osas on väga paljudel randmekatete valmistamisel kasutatud kindapäradega sarnaseid võtteid.

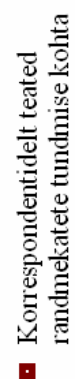
Kasutatud materjalid

Kasutatud kirjandus

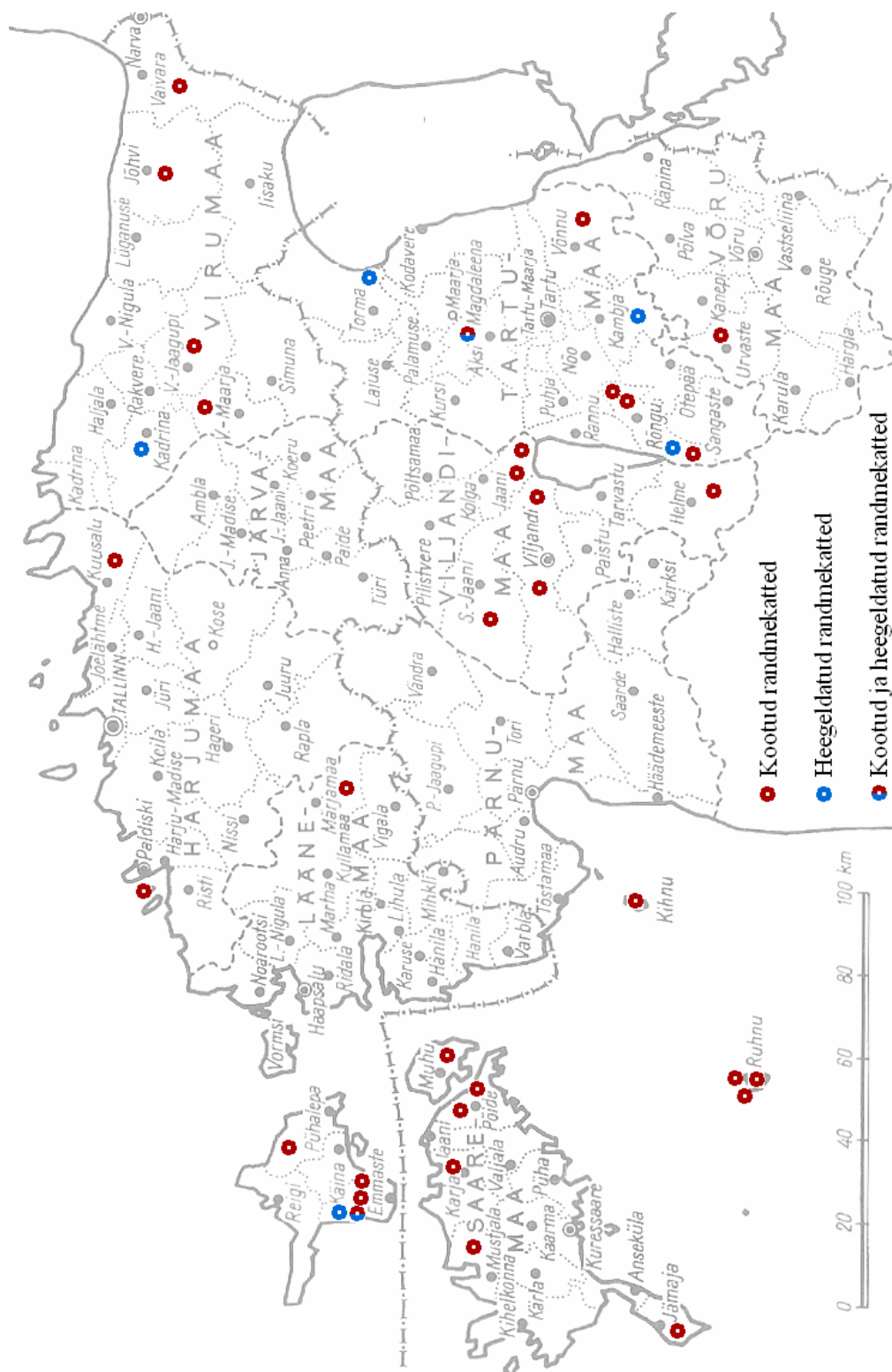
- Aljasmets, E.** 1992. *Heegeldamine ja silmuskudumine*. Tallinn: Koolibri.
- Bernotienė, S.** 1974. *Lietuvių liaudies moterų draubvžiai XVIII a. pab –XX a. pr.* Vilnius: Leidykla „Mintis”.
- Boucher, F.** 2004. *A History of Costume in the West*. China: Thames & Hudson.
- Fossnes, H.** 2006. *Håndplagg til bundaer og folkedrakter*. Danmark: Narayana Press.
- Hallik, C.** 1957. *Silmuskudumine*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kaukonen, T.-I.** 1985. *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. Helsinki: Porvoo.
- Kivilo, L.** 1992. *Kindad*. Tallinn: AS „Mats”.
- Konsin, K.** 1972. *Silmkoesemed*. Tallinn: Kunst.
- Manninen, I.** 1927. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tartu: „Postimehe” trükk.
- Manninen, I.** 1927. *Etnograafilised monograafiad 2. Kindad*. Tartu: kirjastusühisus „Loodus”.
- Peets, J.** 1991. *Mõista, mõista, mis see on – üks maja, viis kambrit?* – Horisont, nr 5, lk 20. Tallinn.
- Piiri, R.** 2001. *Kindad õnnetähest männakirjani*. Tartu: Tõraverse trükikoda.
- Troska, G., Viires, A., Karu, E., Vahtre, L. & Tõnurist, I.** 2000. *Eesti rahvakultuuri leksikon*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Vende, E.** 1968. *Kindad kõnelevad*. – Siluett, talv, lk 20-21.
- Kirjatud paradiis. Õigeusu kirikutekstiilid Eestis*. 2006. Näituse teabevihik.
- Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku põhikiri*. <http://www.eoc.ee/est/ylamenyy/phikiri>, (25. oktoober 2007).

Arhiivimaterjalid

ERM 861	ERM A 118:42	ERM A 509:5281
ERM 3542	ERM A 154:27	ERM A 510:48
ERM 5220	ERM A 229:8	ERM A 589:48
ERM 5221	ERM A 273:196	ERM A 681:110
ERM 5461	ERM A 290:631	ERM A 961:149
ERM 5739	ERM A 290:718	ERM A 961:150
ERM 6909	ERM A 290:726	
ERM 7457	ERM 344:10	VM 576 E305
ERM 7476	ERM A 446:557	VM 617 E305
ERM 7637	ERM A 446:602	VM 3147 E234
ERM 10451	ERM A 461:9	
ERM 11150	ERM A 467:60	PM 12009 106A
ERM 13020	ERM A 468:7	
ERM 14426	ERM A 498:3	ERM KV 45
ERM 17256	ERM A 509:2958	ERM KV 54
ERM 18581	ERM A 509:5280	ERM KV 72

Randmekatete leidumised tehnikate järgi

Summary

OVERVIEW OF ESTONIAN ETNOGRAPHICAL WRIST WARMERS

A. Raudsepp

Earliest wrist warmers, which were meant for precision work exercises that required free finger movement, were found to have their origin in the second half of nineteenth century. The deposited pieces have in most cases regrettably been left to gather dust on the back shelves of the museum and forgotten by researchers. A cultural heritage like this, with its flamboyant textures, different practical uses and decorativity certainly deserves further thorough studying and mapping. Interestingly, in modern times, wrist warmers have found their way back into everyday fashion as practical accessories. In this light, a wide-based retrospective of wrist warmers would be valuable source of inspiration for accessory- and fashion designers.

Considering the importance of the subject, the purpose of this seminar work is to map the distribution, field of use, knitting techniques and regional differences of wrist warmers in Estonia and also to investigate similarities between wrist warmers and glove/mitten mouths.

Background research not only introduces basic terminology of wrist warmers and functional use in Estonia but also gives a comparison with our neighboring countries. Main part of seminar work gives a in-depth insight into Estonian domestic spreading of wrist warmers, fields of use, knitting techniques and includes a rudimentary comparison with glove/mitten mouths.

During this seminar work a map on wrist warmers in Estonia was assembled and different knitting techniques were tied with districts of Estonia. Despite the fact, that the period of most wide-spread use of wrist warmers remained doubtfully short, the variety of used patterns and techniques is astonishingly big and give a fine example of the cultural heritage of above-mentioned period.